

A Study On Ornithofauna of Muş PlainFeridun AVCI¹, Özdemir ADIZEL^{1,*}, Erkan AZİZOĞLU¹¹*Yüzüncü Yıl University. Science Faculty, Department of Biology, VAN*

Geliş (Received): 09.03.2017

Kabul (Accepted): 07.04.2017

ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the presence of the bird species in the Muş Plain. As a result of two year-long observations, 148 bird species belonging to 49 families in 19 orders were detected.

According to the IUCN criteria, the statuses of the detected bird species were as the following: 1 Endangered (EN), 3 Vulnerable (VU), 7 Near Threatened (NT), 135 Least Concern (LC) and 2 were not in the scope of listing. According to the BERN criteria, 102 species were listed in Appendix II and 38 were listed in Appendix III, while 8 were not in the scope of listing. In the comparison made with the National Game Commission Decisions (MAK) current list, 21 were listed in Appendix I, 23 was listed in Appendix II, and 104 were not in the scope of listing. According to CITES, 23 of the detected species were listed in Appendix II, while the remaining 125 were not in the scope of listing.

Considering the Regional Status cases of the bird species living in the area, 14 were Winter Visitors (WV), 11 were Transit Migrants (TM), 55 were Resident Species (RS) and 68 were Migrants (M = Summer Migrant). Resident and Migrant species were breeding in the research area and its surroundings. In this case, 123 breeding bird species detected in the Muş Plain and its surroundings. This number constitutes 84.1% of the observed species. This result clearly demonstrates the importance of the region, especially the Iron Reeds, for breeding bird species.

Key words: Iron Reeds, Birds, Murat River, Muş Plain, Bustard

Muş Ovası Ornitofaunası Üzerine Bir Araştırma**ÖZET**

Bu araştırmanın amacı Muş Ovası kuş varlığını ortaya koymaktır. İki yıl süren arazi çalışmaları sonucunda 19 takım içerisinde yer alan 49 familyaya ait 148 kuş tespit edildi.

IUCN kriterlerine göre alanda varlığı belirlenen kuş türlerinin statüleri; 1 Endangered (EN), 3 Vulnerable (VU), 7 Near Threatened (NT), 135 Least Concern (LC) ve 2 tür kapsam dışındadır. BERN kriterlerine göre 102 tür Ek liste II içinde, 38 tür Ek liste III içinde ve 8 tür ise liste kapsamına girmemektedir. Merkez Av Komisyonu Kararları (MAK) güncel listesi ile yapılan kıyaslamada alanda tespit edilen türlerden 21'i Ek liste I'de, 23'ü Ek liste II'de ve 104'ü ise liste kapsamı dışında kalmaktadır. CITES'e göre tespit edilen türlerin 23'ü Ek liste II içinde yer alırken, geriye kalan 125 tür listenin kapsamı dışındadır.

Alanda yaşayan kuş türlerinin Bölge Statüsü durumu incelendiğinde 14 türün Kış Ziyaretçisi (KZ), 11 türün Transit (T), 55 türün Yerli (Y) ve 68 türün ise Göçmen (G = Yaz Göçmeni) olduğu görüldü. Yerli ve Göçmen türler araştırma alanında veya çevresinde üreyen türlerdir. Bu durumda 123 tür Muş Ovası ve çevresinde üremektedir. Bu sayı gözlenen türlerin %83,1'i teşkil etmektedir. Bu sonuç başta İron Sazlığı olmak üzere alanın kuş türlerinin üremesi bakımından önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: İron Sazlığı, Kuşlar, Murat Nehri, Muş Ovası, Toy

*Corresponding author/Yazışmalardan Sorumlu Yazar: Özdemir Adızel e-mail: oadizel@hotmail.com

GİRİŞ

Muş ili sınırları içinde kuşlar açısından birçok önemli alan bulunmaktadır. Kuşların yoğunlaştığı alanlardan birisi de Muş Ovası'dır. Ancak doğrudan ovanın ornitofaunasını konu edinen bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Çalışma bu eksikliği giderme çabasıdır. Muş Ovası'ndaki en önemli akarsular Murat Nehri ve Karasu Çayı'dır. Alanın en önemli sulak alanı İron Sazlığı'dır. Muş Ovası sınırları içinde iki Önemli Kuş Alanı (ÖKA) bulunmaktadır. Bunlardan birisi Toy (*Otis tarda*) ve Mezgeldek (*Tetrax tetrax*) türlerinin ürediği Muş Ovası ÖKA'sı ve diğeri ise İron Sazlığı ÖKA'sıdır. Muş ilinde sert kara iklimi hüküm sürer.

Türkiye Çevre Vakfı'nın (1993) yayınladığı kitapta ülkemizin tanınmış sulak alanlarına değinilmektedir. Eserde, Muş ili sınırları içinde bulunan Nazik Gölü, Bulanık Gölü ve Hamurpert Gölü hakkında bilgiler yer almaktadır. Yayında İron Sazlığı ve Muş Ovası kuşlarına dair doğrudan bilgi bulunmamaktadır. Türkiye Çevre Vakfı (2005) eserinde ülkemizin diğer biyolojik varlıkları yanında kuşlara da yer verilmiştir. Eserde başta Van Gölü olmak üzere bölgenin ornitolojik önemine vurgu yapılmıştır. Bu eserde de Muş Ovası kuşlarına değinilmemiştir.

Van Den Berk ve ark. (1993) Türkiye'nin doğusuna ornitolojik amaçlı gezi düzenlemişlerdir. Bu esnada Muş Ovası'ndan da geçmişlerdir. Ovada elektrik direkleri üzerinde bulunan leylek yuvalarına değinmişlerdir.

Viellard (1968) ornitolojik bir gezi sırasında Bulanık Gölü, Nemrut Dağı ve Van Bölgesi'ne gelmiştir. Bu alanlar için 110 kuş türü bildirmiştir. Nemrut Dağı ve çevresinde daha ziyade büyük yırtıcı kuşlara dikkat çekmiştir. Bulanık kesiminde de ise Tepeli pelikan ve Ak pelikan türlerinin varlığından söz etmektedir.

Kılıç ve Eken (2004) yayınladıkları eserde doğrudan Muş Ovası, İron Sazlığı, Nemrut Volkanı ve yakın çevredeki birçok alanlara değinmişlerdir. Muş Ovası'nda Toy kuşunun (*Otis tarda*) kuluçkaya yattığı ve geçiş güzergâhı olarak kullandığı vurgulanmaktadır.

Tanrıverdi ve Adızel (2015) Muş Ovası'nda üreyen Toy kuşlarının üreme ekolojisi üzerinde incelemeler yapmışlardır. Türün kuluçka biyolojisi yanında göç durumu üzerinde de durmuşlardır. Çalışmaya göre, Toy kuşunun mart ayının başında bölgeye geldiği ve kasım sonuna kadar kaldığı tespit edilmiştir.

Kummerlove (1969) Van Gölü çevresinde ornitolojik bir seyahat yapmıştır. Gezisinde Ağrı, Tatvan, Van ve Hakkari üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak eserde doğrudan Muş ili ile ilgili bir veriye yer almamaktadır. Bölgede toplamda 219 tür tespit etmiştir. Fakat bir ornitoloğun kışı bölgede geçirmesi durumunda kuş türü sayısının çok daha fazla artacağını ifade etmektedir.

Van der Ven ve Gheyselinck (1981) Türkiye'nin doğu bölgelerinde ornitolojik çalışma yapmışlardır. Çalışma sonucunda yayınladıkları raporda Muş Ovası Toy kuşu için önemli üreme alanı olduğunu belirtmişlerdir.

Doğa Derneği (2004) yaptığı çalışmada Türkiye'de Toy kuşunun durumu hakkında bilgiler vermektedir. Eserde Türkiye geneli için en az 703 birey ve en fazla 1065 bireyin varlığından söz edilmektedir. Ayrıca araştırmada Muş Ovası'nda en fazla 46 bireyin ve Bulanık Ovası'nda da maksimum 250 bireyin ürediği bildirilmektedir.

Goriup ve Parr (1981) Toy kuşlarının Türkiye'deki durumu hakkında yaptıkları çalışmada, bu hususta çok az yayın bulunduğu belirtilmektedirler. Ayrıca Türkiye'de üç toy türünün yaşadığı ifade edilmiştir. Bunlardan ikisinin; Toy kuşu (*Otis tarda*) ve Mezgeldek (*Tetrax tetrax*) türleri olduğunu belirtmişlerdir. Türkiye'de tahmini 3000 bireyle en fazla Toy kuşunun (*Otis tarda*) yaşadığını belirtmektedirler. Toyun Türkiye'deki önemli üreme alanları arasında Muş ve Bulanık sınırları içindeki üreme bölgelerini de gösterilmektedirler.

Gauger (2007) çalışmasında Mezgeldek (*Tetrax tetrax*) türünün kışı geçirdiği Azerbaycan bölgesi üzerinde durmaktadır. 150.000 bireyin ülkedeki step, yarı step ve tarım alanlarında kışı geçirdiğini bildirmiştir. Bunlardan yaklaşık 60 bireyin sonbahar göçü ile özellikle Türkiye'nin doğusuna ve Muş Ovası'na indiklerini rapor etmiştir.

Kaspax (1989) Türkiye'de o güne kadar Toy ve Mezgeldek hakkında ulaşabildiği literatürleri derlemiştir. Türkiye'deki Toy Kuşları popülasyonunu Doğu – Güneydoğu Anadolu ve İç Anadolu alt popülasyonları olarak ikiye ayırmıştır. Ayrıca Muş Ovası, Bulanık Ovası ve Malazgirt Ovası'nı da iki türün üreme alanları içinde göstermiştir.

Timmerman ve ark. (1976), Palearktik kaz türlerinin kış dağılımı üzerinde durmuşlardır. Çalışmada Boz Kaz (*Anser anser*) ve Sakarca Kazı (*Anser albifrons*) türlerinin Muş Ovası'nda kışladığı belirtilmiştir.

Yörede yapılan ornitolojik araştırmaların daha ziyade Van Gölü Havzası üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Ulaşılan yayınlarda Van Gölü Havzası'ndaki kuş türü sayısının 213 olduğu bildirilmiştir. Ancak bu sayının 300'lere kadar artabileceği öngörülmektedir (Adızel 1993, Adızel 1998, Akyıldız ve Adızel 2004, Adızel ve Durmuş 2009).

Yarar ve Magnin (1997) yurdumuzdaki önemli kuş alanlarını ele aldıkları çalışmalarında Türkiye'deki 97 alanın genel özellikleri, ornitolojik önemi, kuş türlerini ve sulak alanların korunmasına yönelik tedbirleri rapor etmişlerdir. Alanlar arasında Toy üreme bölgesi olması özelliği ile Muş Ovası üzerinde de durmuşlardır. Bu çalışmanın amacı Muş Ovası ve yakın çevresinde gözlenen ve üreyen kuş türlerinin tespit edilmesi ile bölgesel statülerini, ulusal ve uluslararası tehdit durumlarının belirtilmesi ve sonuçların havza bazında değerlendirilmesidir.

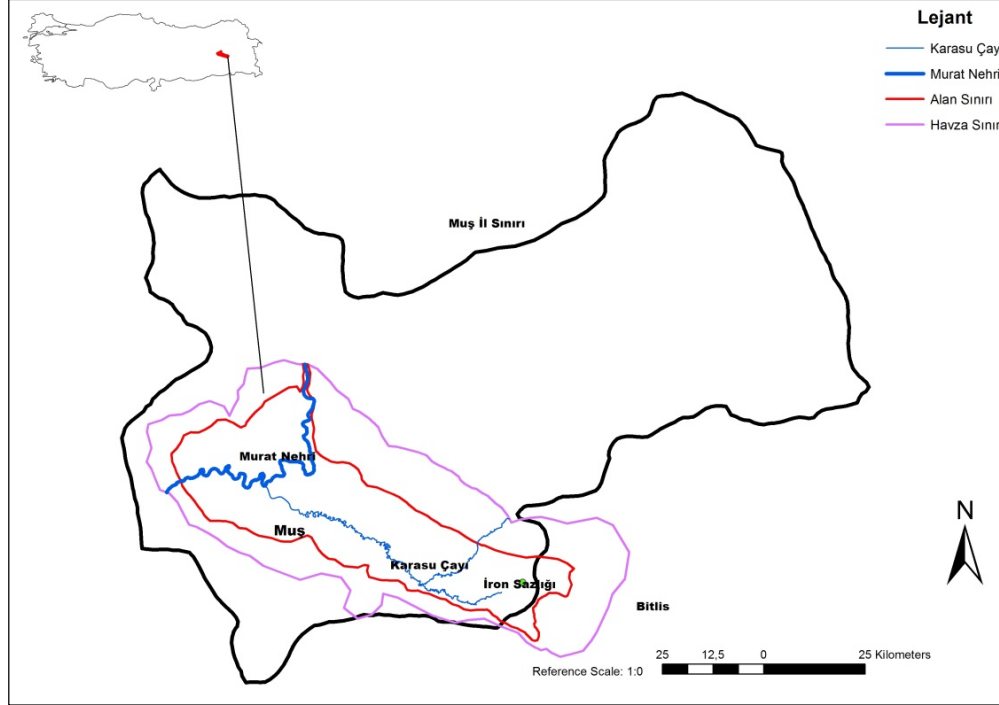
MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın materyali; Muş Ovası ve yakın çevresinde yaşayan kuş türleridir. Ovada yaşayan kuş türleri, popülasyon büyüklükleri, alana geliş - gidiş zamanları, ovadaki yayılışları, statüleri ve kırmızı listelerdeki yerleri araştırmanın diğer materyalleridir.

Muş Ovası'nın havza sınırı koordinatları Batı 37 S 686440 D - 4312324 K, Doğu 38 S 253679 D - 4280919 K, Kuzey 37 S 746657 D - 4310945 K, Güney 37 S 723192 D - 4271562 K şeklindedir. Yukarı Murat - Van bölümünde yer almaktadır. Araştırmaların yoğunlaştığı havza tabanı yaklaşık 16 km genişliğinde ve 84 km uzunluğundadır. Ovanın çevresi yüksekliği 1700 - 2350 m arasında değişen dağlarla çevrilidir. Ovanın taban rakımı ortalama 1240 - 1540 m arasında değişmektedir.

Arazi çalışmaları 2014 Aralık - Aralık 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Arazi çalışmaları ayda bir kez yapılmıştır. Gözlemlere gün ışması ile başlanmış ve gün batımına kadar devam edilmiştir.

Alandaki kuşları tespit etmekte Dobinson (1976)'un yönteminden faydalanılmıştır. Gözlemler arazi durumuna göre hâkim noktadan optik aletler yardımı ile nokta gözlemi ve transekt gözlem metodlarıyla gerçekleştirildi (Erdoğan 1995, Erdoğan ve ark. 2002, Aslan ve ark. 2011).

Şekil 1. Çalışma alanının lokasyonu.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Muş Ovası ornitofaunasının tespiti amacıyla yapılan ve iki yıl süren araştırmalar sonucunda 19 takımda bulunan 49 familyaya ait 148 kuş tespit edildi. Belirlenen bu kuşlardan 147'si tür ve 1'i alttür düzeyindedir. Tespit edilen türler ve koruma kriterleri Çizelge 1'de verilmiştir.

Çizelge 1. Tür listesi

BİLİMSEL İSİM	TÜRKÇE İSİM	IUCN	BERN	MAK	CITES	BÖLGE STATÜ
<u>Podicipedidae</u>						
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	Küçük batağan	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Podiceps cristatus</i>	Tepeli batağan /Bahri	LC	Ek III	-	-	Y
<i>Podiceps grisegena</i>	Kızıl boyunlu batağan	LC	Ek II	-	-	G
<i>Podiceps nigricollis</i>	Karaboyunlu batağan	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Ardeidae</u>						
<i>Nycticorax nycticorax</i>	Gece balıkçılı	LC	Ek II	-	-	G
<i>Ardeola ralloides</i>	Alaca balıkçıl	LC	Ek II	-	-	G
<i>Bubulcus ibis</i>	Öküz balıkçılı	LC	Ek II	-	-	G

BİLİMSEL İSİM	TÜRKÇE İSİM	IUCN	BERN	MAK	CITES	BÖLGE STATÜ
<i>Egretta garzetta</i>	Küçük akbalıkçıl	LC	Ek II	-	-	G
<i>Ardea alba</i>	Büyük akbalıkçıl	LC	Ek II	-	-	G
<i>Ardea cinerea</i>	Gri balıkçıl	LC	Ek III	Ek II	-	G
<i>Ardea purpurea</i>	Erguvani balıkçıl	LC	Ek II	-	-	G
<u>Phalacrocoracidae</u>						
<i>Phalacrocorax carbo</i>	Karabatak	LC	Ek III	Ek I	-	T
<u>Threskiornithidae</u>						
<i>Plegadis falcinellus</i>	Çeltikçi	LC	Ek II	-	-	G
<i>Platalea leucorodia</i>	Kaşıkçı	LC	Ek II	-	-	G
<u>Ciconiidae</u>						
<i>Ciconia nigra</i>	Kara leylek	LC	Ek II	-	Ek II	T
<i>Ciconia ciconia</i>	Ak leylek	LC	Ek II	-	-	G
<u>Phoenicopteridae</u>						
<i>Phoenicopterus roseus</i>	Flamingo	LC	Ek II	-	Ek II	T
<u>Anatidae</u>						
<i>Anser albifrons</i>	Sakarca	LC	Ek III	Ek II	-	KZ
<i>Anser anser</i>	Boz kaz	LC	Ek III	Ek I	-	KZ
<i>Tadorna ferruginea</i>	Angıt	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Tadorna tadorna</i>	Suna	LC	Ek II	-	-	G
<i>Anas crecca</i>	Çamurcun	LC	Ek III	Ek II	-	KZ
<i>Anas platyrhynchos</i>	Yeşilbaş	LC	Ek III	Ek II	-	Y
<i>Spatula querquedula</i>	Çıkrıkçın	LC	Ek III	Ek II	-	G
<i>Anas acuta</i>	Kılkuyruk	LC	Ek III	Ek II	-	KZ
<i>Spatula clypeata</i>	Kaşıkçaga	LC	Ek III	Ek II	-	KZ
<i>Netta rufina</i>	Macar ördeği	LC	Ek III	Ek II	-	G
<i>Aythya ferina</i>	Elmabaş pakta	VU	Ek III	Ek II	-	Y
<u>Accipitridae</u>						
<i>Milvus migrans</i>	Kara çaylak	LC	Ek II	-	Ek II	T
<i>Gypaetus barbatus</i>	Sakallı akbaba	NT	Ek II	-	Ek II	Y
<i>Neophron percnopterus</i>	Küçük akbaba	EN	Ek II	-	Ek II	G
<i>Gyps fulvus</i>	Kızıl akbaba	LC	Ek II	-	Ek II	Y
<i>Aegypius monachus</i>	Kara akbaba	NT	Ek II	-	Ek II	Y
<i>Circus aeruginosus</i>	Saz delicesi	LC	Ek II	-	Ek II	Y

BİLİMSEL İSİM	TÜRKÇE İSİM	IUCN	BERN	MAK	CITES	BÖLGE STATÜ
<i>Circus pygargus</i>	Çayır delicesi	LC	Ek II	-	Ek II	G
<i>Accipiter nisus</i>	Atmaca	LC	Ek II	-	Ek II	Y
<i>Buteo buteo</i>	Şahin	LC	Ek II	-	Ek II	G
<i>Buteo rufinus</i>	Kızıl şahin	LC	Ek II	-	Ek II	Y
<i>Aquila chrysaetos</i>	Kaya kartalı	LC	Ek II	-	Ek II	Y
<u>Falconidae</u>						
<i>Falco naumanni</i>	Küçük kerkenez	LC	Ek II	-	Ek II	T
<i>Falco tinnunculus</i>	Kerkenez	LC	Ek II	-	Ek II	Y
<i>Falco subbuteo</i>	Delice doğan	LC	Ek II	-	Ek II	G
<u>Phasianidae</u>						
<i>Alectoris chukar</i>	Kımalı keklik	LC	Ek III	Ek II	-	Y
<i>Perdix perdix</i>	Çil keklik	LC	Ek III	Ek II	-	Y
<u>Rallidae</u>						
<i>Gallinula chloropus</i>	Saz tavuğu	LC	Ek III	Ek I	-	Y
<i>Porphyrio porphyrio</i>	Saz horozu	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Fulica atra</i>	Sakarmeke	LC	Ek III	Ek II	-	Y
<u>Gruidae</u>						
<i>Grus grus</i>	Turna	LC	Ek II	-	Ek II	T
<i>Anthropoides virgo</i>	Telli turna	LC	Ek II	-	Ek II	T
<u>Otididae</u>						
<i>Tetrax tetrax</i>	Mezgeldek	NT	Ek II	-	Ek II	G
<i>Otis tarda</i>	Toy	VU	Ek II	-	Ek II	G
<u>Haematopodidae</u>						
<i>Haematopus ostralegus</i>	Poyraz kuşu	NT	Ek III	Ek I	-	G
<u>Recurvirostridae</u>						
<i>Himantopus himantopus</i>	Uzun bacak	LC	Ek II	-	-	G
<i>Recurvirostra avosetta</i>	Kılıçgaga	LC	Ek II	-	-	G
<u>Burhinidae</u>						
<i>Burhinus oedicnemus</i>	Kocagöz	LC	Ek II	-	-	G
<u>Charadriidae</u>						
<i>Charadrius dubius</i>	Küçük halkalı cılibit	LC	Ek II	-	-	G
<i>Charadrius alexandrinus</i>	Akça cılibit	LC	Ek II	-	-	G
<i>Vanellus vanellus</i>	Kız kuşu	NT	Ek III	Ek I	-	G

BİLİMSEL İSİM	TÜRKÇE İSİM	IUCN	BERN	MAK	CITES	BÖLGE STATÜ
<u>Scolopacidae</u>						
<i>Calidris minuta</i>	Küçük kumkuşu	LC	Ek II	-	-	KZ
<i>Calidris pugnax</i>	Döğüşken kuş	LC	Ek III	Ek I	-	T
<i>Gallinago gallinago</i>	Su çulluğu (Bekasin)	LC	Ek III	Ek II	-	KZ
<i>Limosa limosa</i>	Çamurçulluğu	NT	Ek III	Ek I	-	KZ
<i>Tringa totanus</i>	Kızılbacak	LC	Ek III	Ek I	-	G
<i>Tringa ochropus</i>	Yeşil düdükçün	LC	Ek II	-	-	T
<i>Actitis hypoleucos</i>	Dere düdükçünü	LC	Ek II	-	-	G
<u>Laridae</u>						
<i>Larus ridibundus</i>	Karabaş martı	LC	Ek III	Ek I	-	KZ
<i>Larus armenicus</i>	Van Gölü martısı	NT	Ek III	Ek I	-	Y
<i>Gelochelidon nilotica</i>	Gülen sumru	LC	Ek II	-	-	G
<i>Sterna hirundo</i>	Sumru	LC	Ek II	-	-	G
<i>Sternula albifrons</i>	Küçük sumru	LC	Ek II	-	-	G
<i>Chlidonias leucopterus</i>	Akkanatlı sumru	LC	Ek II	-	-	G
<u>Columbidae</u>						
<i>Columba livia</i>	Kaya güvercini	LC	Ek III	Ek II	-	Y
<i>Columba palumbus</i>	Tahtalı güvercin	LC	-	Ek II	-	G
<i>Streptopelia turtur</i>	Üveyik	VU	Ek III	Ek II	-	G
<u>Cuculidae</u>						
<i>Cuculus canorus</i>	Guguk kuşu	LC	Ek III	-	-	G
<u>Tytonidae</u>						
<i>Tyto alba</i>	Peçeli baykuş	LC	Ek II	-	Ek II	Y
<u>Strigidae</u>						
<i>Bubo bubo</i>	Puhu	LC	Ek II	-	Ek II	Y
<i>Athene noctua</i>	Kukumav	LC	Ek II	-	Ek II	Y
<u>Caprimulgidae</u>						
<i>Caprimulgus europaeus</i>	Çobanaldatan	LC	Ek II	-	-	G
<u>Apodidae</u>						
<i>Apus apus</i>	Ebabil	LC	Ek III	-	-	G
<i>Tachymarptis melba</i>	Akkarınlı ebabil	LC	Ek II	-	-	G
<u>Alcedinidae</u>						
<i>Alcedo atthis</i>	Yalıçapkını	LC	Ek II	-	-	Y

BİLİMSEL İSİM	TÜRKÇE İSİM	IUCN	BERN	MAK	CITES	BÖLGE STATÜ
<u>Meropidae</u>						
<i>Merops apiaster</i>	Arıkuşu	LC	Ek II	-	-	G
<u>Coraciidae</u>						
<i>Coracias garrulus</i>	Gök kuzgun	LC	Ek II	-	-	G
<u>Upupidae</u>						
<i>Upupa epops</i>	İbibik	LC	Ek II	-	-	G
<u>Picidae</u>						
<i>Picus viridis</i>	Yeşil ağaçkakan	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Dendrocopos syriacus</i>	Alaca ağaçkakan	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Alaudidae</u>						
<i>Melanocorypha calandra</i>	Boğmaklı toygar	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Melanocorypha bimaculata</i>	Küçük boğmaklı toygar	LC	Ek II	-	-	G
<i>Galerida cristata</i>	Tepeli toygar	LC	Ek III	Ek I	-	Y
<i>Alauda arvensis</i>	Tarlakuşu	LC	Ek III	Ek I	-	G
<i>Eremophila alpestris</i>	Kulaklı toygar	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Hirundinidae</u>						
<i>Riparia riparia</i>	Kum kırlangıcı	LC	Ek II	-	-	G
<i>Hirundo rustica</i>	Kır kırlangıcı	LC	Ek II	-	-	G
<i>Delichon urbicum</i>	Ev kırlangıcı	LC	Ek II	-	-	G
<u>Motacillidae</u>						
<i>Anthus campestris</i>	Kır incirkuşu	LC	Ek II	-	-	G
<i>Motacilla flava</i>	Sarı kuyruksallayan	LC	Ek II	-	-	G
<i>Motacilla flava feldegg</i>	Maskeli sarı kuyruksallayan	-	Ek II	-	-	G
<i>Motacilla alba</i>	Ak kuyruksallayan	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Cinclididae</u>						
<i>Cinclus cinclus</i>	Derekuşu	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Troglodytidae</u>						
<i>Troglodytes troglodytes</i>	Çitkuşu	LC	Ek II	-	-	KZ
<u>Muscicapidae</u>						
<i>Muscicapa striata</i>	Benekli sinekkapan	LC	Ek II	-	-	T
<i>Erithacus rubecula</i>	Kızılgardan	LC	Ek II	-	-	KZ
<i>Cyanecula svecica</i>	Buğdaycıl	LC	Ek II	-	-	Y

BİLİMSEL İSİM	TÜRKÇE İSİM	IUCN	BERN	MAK	CITES	BÖLGE STATÜ
<i>Phoenicurus ochruros</i>	Kara kızılkuşuk	LC	Ek II	-	-	G
<i>Saxicola rubetra</i>	Çayır taşkuşu	LC	Ek II	-	-	G
<i>Saxicola torquatus</i>	Taşkuşu	LC	Ek II	-	-	G
<i>Oenanthe isabellina</i>	Boz kuyrukkakan	LC	Ek II	Ek I	-	G
<i>Oenanthe oenanthe</i>	Kuyrukkakan	LC	Ek II	Ek I	-	G
<i>Oenanthe hispanica</i>	Karakulaklı kuyrukkakan	LC	Ek II	-	-	G
<i>Monticola saxatilis</i>	Taşkızılı	LC	Ek II	-	-	G
<i>Monticola solitarius</i>	Gökardıç	LC	Ek II	-	-	G
<u>Turdidae</u>						
<i>Turdus torquatus</i>	Boğmaklı ardıç	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Turdus merula</i>	Karatavuk	LC	Ek III	Ek II	-	Y
<u>Sylviidae</u>						
<i>Acrocephalus schoenobaenus</i>	Kındıra kamışçını	LC	Ek II	-	-	G
<i>Phylloscopus collybita</i>	Çıvgın	LC	Ek II	-	-	G
<i>Phylloscopus trochilus</i>	Söğüt bülbülü	LC	Ek II	-	-	T
<u>Panuridae</u>						
<i>Panurus biarmicus</i>	Bıyıklı baştankara	LC	Ek II	-	-	KZ
<u>Aegithalidae</u>						
<i>Aegithalos caudatus</i>	Uzun kuyruklu baştankara	LC	Ek III	-	-	Y
<u>Paridae</u>						
<i>Cyanistes caeruleus</i>	Mavi baştankara	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Parus major</i>	Büyük baştankara	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Sittidae</u>						
<i>Sitta europaea</i>	Sıvacı	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Sitta neumayer</i>	Kaya sıvacısı	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Remizidae</u>						
<i>Remiz pendulinus</i>	Çulha kuşu	LC	Ek III	-	-	Y
<u>Laniidae</u>						
<i>Lanius collurio</i>	Kızıl sırtlı örümcek kuşu	LC	Ek II	Ek I	-	G
<i>Lanius minor</i>	Kara alınlı örümcek kuşu	LC	Ek II	-	-	G
<i>Lanius senator</i>	Kızıl başlı örümcek kuşu	LC	Ek II	-	-	G

BİLİMSEL İSİM	TÜRKÇE İSİM	IUCN	BERN	MAK	CITES	BÖLGE STATÜ
Corvidae						
<i>Garrulus glandarius</i>	Ala karga	LC	-	Ek II	-	Y
<i>Pica pica</i>	Saksağan	LC	-	Ek II	-	Y
<i>Corvus monedula</i>	Küçük karga	LC	-	Ek II	-	Y
<i>Corvus frugilegus</i>	Ekin kargası	LC	-	Ek II	-	Y
<i>Corvus cornix</i>	Leş kargası	-		Ek II	-	Y
<u>Sturnidae</u>						
<i>Sturnus vulgaris</i>	Sığırcık	LC	-	Ek I	-	G
<i>Pastor roseus</i>	Ala sığırcık	LC	Ek II	-	-	G
<u>Passeridae</u>						
<i>Passer domesticus</i>	Ev serçesi	LC	-	Ek II	-	Y
<i>Petronia petronia</i>	Kaya serçesi	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Montifringilla nivalis</i>	Kar serçesi	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Fringillidae</u>						
<i>Fringilla coelebs</i>	İspinoz	LC	Ek III	Ek I	-	Y
<i>Fringilla montifringilla</i>	Dağ ispinozu	LC	Ek III	Ek I	-	KZ
<i>Carduelis carduelis</i>	Saka	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Linaria cannabina</i>	Keten kuşu	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Linaria flavirostris</i>	Sarı gagalı keten kuşu	LC	Ek II	-	-	Y
<u>Emberizidae</u>						
<i>Emberiza citrinella</i>	Sarı kirazkuşu	LC	Ek II	-	-	KZ
<i>Emberiza cia</i>	Kaya kirazkuşu	LC	Ek II	-	-	Y
<i>Emberiza hortulana</i>	Kirazkuşu	LC	Ek III	Ek I	-	G
<i>Emberiza buchanani</i>	Doğu kirazkuşu	LC	Ek III	Ek I	-	G
<i>Emberiza melanocephala</i>	Karabaşlı kirazkuşu	LC	Ek II	-	-	G
<i>Emberiza calandra</i>	Tarla kirazkuşu	LC	Ek III	Ek I	-	Y

TARTIŞMA VE SONUÇ

Muş Ovası'nda belirlenen 148 kuş türünün IUCN listesi ile yapılan kıyaslamasında 1 tür (*Neophron percnopterus*) Endangered (EN = Tehlikede), 3 tür (*Otis tarda*, *Streptopelia turtur*, *Aythya ferina*) Vulnerable (VU = Duyarlı), 7 tür (*Tetrax tetrax*, *Haematopus ostralegus*, *Vanellus vanellus*, *Coracias garrulus*, *Limosa limosa*, *Gypaetus barbatus*, *Aegypius monachus*) Near Threatened (NT = Tehdite Açık), 2 tür (*Corvus cornix*, *Motacilla flava fendegg*) kapsam dışı ve geriye kalan 135 tür ise Least Concern (LC = Düşük Riskli) statüsünde yer almaktadır.

BERN kriterlerine göre 102 tür Ek liste II içinde, 38 tür Ek liste III içinde ve 8 tür ise liste kapsamına girmemektedir. Merkez Av Komisyonu Kararları (MAK) güncel listesi ile yapılan kıyaslamada alanda tespit edilen türlerden 21'i Ek liste I'de, 23'ü Ek liste II'de ve 104'ü ise liste kapsamı dışında kalmaktadır. CITES'e göre tespit edilen türlerin 23'ü Ek liste II içinde yer alırken, geriye kalan 125 tür listenin kapsamı dışındadır.

Tespit edilen kuş türlerinin Bölge Statüsü durumu incelendiğinde 14 türün Kış Ziyaretçisi (KZ), 11 türün Transit (T), 55 türün Yerli (Y) ve 68 türün ise Göçmen (G = Yaz Göçmeni) olduğu görülür. Yerli ve Göçmen türler araştırma alanında veya çevresinde üreyen türlerdir. Bu durumda 123 tür bölgede üremektedir. Bu sonuç başta İron Sazlığı olmak üzere Muş Ovası'nın ornitolojik önemini ortaya koymaktadır.

Av, artan insan ve hayvan faaliyetleri, tarımsal aktiviteler alandaki kuşları tehdit etmektedir. Alandaki habitat kaybı kuşlar üzerinde ciddi olumsuz etki oluşturmaktadır. Tarım alanı açma baskısı, otlatma, aşırı saz kesimi, drenaj habitat kaybının öne çıkan nedenleridir. Habitat kaybı nedeniyle geçmişte alanda kuluçkaya yatan birçok kuş türü üreme imkanı bulamadığı için günümüzde farklı alanları tercih etmektedir.

Doğrudan Muş Ovası hakkında az sayıda araştırmaya ulaşılabildi. Bölgede yapılan çalışmaların daha ziyade Van Gölü Havzası üzerinde yoğunlaştığı görüldü. Muş Ovası ile ilgili yayınlarda da genelde Toy kuşları üzerinde durulmuştur. Van der Ven ve Gheyselink (1980), Collar (1991), Doğa Derneği (2004), Goriup ve Parr (1981), Gauger (2007), Kasparex (1989) ve Tanrıverdi ve Adızel (2015) yayınlarında Muş Ovası ve çevresinde üreyen Toy ve Mezgeldek hakkında bilgiler vermişlerdir. Bu araştırma sonucunda elde edilen veriler araştırmacıların bulguları ile örtüşmektedir.

Yarar ve Magnin (1997) ile Kılıç ve Eken (2004) çalışmalarında Muş Ovası kuşlarına dikkat çekerek Turna, Telli turna ve Ak leylek türlerine değinmişlerdir. Turna ve Telli turna günümüzde bu alanı göç sırasında kullanmaktadır. Fakat yöre yaşlıları geçmişte her iki turna türünün ovadaki sazlıklarda ürediğini söylemektedirler. Ancak araştırma boyunca turnaların ovada ürediğine dair bir bulgu elde edilemedi. Öte taraftan geçmişte çok daha fazla Ak leyleğin yörede ürediği fakat günümüzde azaldığı bilgisi de yöre insanının aktardığı bir bilgidir. Bu durum daha ziyade yöredeki eski yapıların türün yuva yapmasına uygun olduğu, fakat yeni yapılarda bu olanağın olmamasına yorumlandı.

Adızel ve Durmuş (2009) Erçek Gölü ile Adızel (1993; 1998) Van Gölü Havzası üzerine yaptıkları çalışmalarında havzada yaşayan 213 kuş türü bildirmişlerdir. Bu sonuçlar yaptığımız araştırmanın sonuçları ile kıyaslanırsa Van Gölü Havzası'nın tür kompozisyonunun daha zengin olduğu görülmektedir. Fakat tespit edilen türler ile statüleri bu araştırmacıların sonuçları ile örtüşmektedir.

Araştırmanın önemli sonuçlarını şöyle özetlemek mümkündür: Muş Ovası Toy ve Mezgeldek için ülkemizdeki en önemli üreme alanlarından birisidir. Ova, Turna ve Telli turna göç yolu üzerindedir. Alanda diğer türler yanında çok sayıda Ak leylek üremektedir. Ovada kuşlar en fazla İron Sazlığı ve daha az sayıda Murat Nehri ile Karasu Çayı yataklarında barınmaktadır. TİGEM arazisi ve çevresi Toy ve Mezgeldek türlerinin üreme – beslenme alanıdır. Koruma çalışmalarında bu alanlara öncelik verilmesi faydalı olacaktır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Başkanlığı tarafından desteklenen 2013-FBE-YL056 Yüksek lisans projesinden özetlenmiştir. Katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Adızel, Ö., 1993. Van Karasu (Mermit) Deltası Kuşları. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek lisans tezi, Basılmamış) Van.
- Adızel, Ö., 1998. Van Gölü Havzası Ornitofaunası Üzerine Araştırmalar. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Doktora tezi, Basılmamış) Van.
- Adızel, Ö., Durmuş, A., 2009. A study on bird species under threat and avifauna of Erçek Lake (Van/Turkey). *Scientific Research and Essay*, 4 (10): 1006 -1011.
- Akyıldız, A., 2004. Bahçesaray (Van) Ornitofaunası Üzerine Bir Araştırma . Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek lisans tezi, Basılmamış) Van.
- Anonim, 1993. Türkiye'nin Sulak Alanları. Türkiye Çevre Vakfı. Ankara
- Anonim, 2005. Türkiye'nin Biyolojik Zenginlikleri. Türkiye Çevre Vakfı. Yayın No: 170. Ankara
- Anonim. 2004. Türkiye'nin Toyları, Toy Eylem Planı. Doğa Derneği – Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü.
- Aslan, A., Kaska, Y., & Erdogan, A. (2011). The ornithological importance of Dalaman (Muğla, Turkey) wetlands and threats to the bird population. *Turkish Journal of Zoology*, 35(4), 481-489.
- Dobinson, H. M. 1976. Bird Count. Keztrell Books. Published by Penguin Books Ltd. Harmondsworth.
- Erdoğan, A., 1995. Türkiye'de Yaşayan Akbabaların (*Neophron Percnopterus*, *Gypaetus barbatus*, *Gyps fulvus*, *Aegypius monachus*) Son Durumları ve Bunları Etkileyen Faktörler. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Erdogan, A., Oz, M., Sert, H., & Tunc, M. R., 2002. Antalya Yamansaz Golu ve Yakın Cevresinin Avifaunası ve Herpetofaunası. *Ekoloji*, 10(43), 33-39.
- Gauger, K., 2007. Occurrence, Ecology and Conservation of wintering Little Bustard Tetrax tetrax in Azerbaijan. *Archiv für Naturschutz un Landschaftsforschung*, 5-27.
- Goriup, P., D., Parr, D.,F. 1985. Results of The ICBP Bustard Survey of Turkey, 1981. *Journal of The ICBP Bustard Group. Bustard Studies*, 2.
- Kasperek, M., 1989. Status and distribution of the great bustard and little bustard in Turkey. *Bustard Studies*, 4. 80-113.
- Kılıç, D. T., Eken, G., 2004. Türkiye' nin Önemli Kuş Alanları 2004 Güncellemesi. Doğa derneği, Ankara, 232s.
- Kummerloeve, H., 1969. Van Gölü-Hakkari Bölgesi (Doğu/Güneydoğu Küçük Asya) Kuşları (Zur Avifauna des Van Gölü und Hakkari Gebietes E/SE – Kleinasien) İstanbul Üniv. Fen Fak. Mecmuası Seri B Sayı: 34 Sayfa: 245 -312.
- Tanrıverdi, A., Adızel, Ö. 2015. Muş İli Sınırları İçindeki Toy Kuşu (*Otis tarda* L., 1758)'nun Üreme Ekolojisi Üzerine Araştırmalar, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, (Yüksek lisans tezi, Basılmamış) Van.
- Timmerman, A., Mörzer Bruyns, M.F., Philippona, J. 1976. Survey of The Winter Distribution of Palearctic Geese In Europe, Western Asia And North Africa. *Limosa*, Jaargang 49, No:4.

- Van Den Berk,V.M., Cronau, J.P., Van der Have, T.M., 1993. Waterbirds In The Van Province, Eastern Turkey, May 1989. WIWO – Report 34, WIWO, Zeist.
- Van Der Ven, J.A., Gheyselinck, G.F., 1981. Birds in Eastern Turkey II. Report, Utrecht
- Vielliard, J., 1968. Resultats Ornithologiques d'une Mission a Travers la Turquie. İstanbul Üniv.Fen Fak. Mecm. 33: 67-170.
- Yarar, M., Magnin, G., 1997. Türkiye'nin Önemli Kuş Alanları. Doğal Hayatı Koruma Derneği, İstanbul. 313.